

Μεγάλη Λέπτις. Το αρχαίο θέατρο.

ΚΥΡΗΝΗ

Η ελληνική αποικία της Λιβύης

Η κυβέρνηση της Λιβύης, πέμπτης πετρελαιοπαραγωγού χώρας στον κόσμο, αδιαφορούσε ως τώρα για την ανάπτυξη του τουρισμού στη Λιβύη, παρά το γεγονός ότι η χώρα έχει πολλές προϋποθέσεις για την ανάπτυξή του. Μεταξύ αυτών είναι το υγιεινό κλίμα, οι ωραίες ακτές, η εγκαρδιότητα και αξιοπρέπεια των κατοίκων, μα προπάντων οι αρχαιοφιλές της, που είναι από τις επιβλητικότερες και σημαντικότερες ολόκληρου του αρχαίου κόσμου. Αλλά τελευταία, ίσως για να μη μείνει η Λιβύη απομωμωμένη μεταξύ όλων των άλλων γειτονικών της χωρών, που ανέπτυξαν σημαντικά τον τουρισμό τους, αποφάσισε να προβάλει στον έξω κόσμο τα εξαιρετικά ενδιαφέροντα μνημεία της χώρας. Ανάμεσα τους, από τα πιο όμορφα αλλά και πιο επιβλητικά είναι τα ελληνικά μνημεία της Λιβύης. Δεν είναι λίγες οι ελληνικές αποικίες που ίδρυσαν οι αρχαίοι Έλληνες στη Λιβύη, που ως προάσματα ονομαζόταν Κυρήνη και Τρίπολη.

Η Τρίπολη, σημερινή πρωτεύουσα της Λιβύης, που διατηρεί αναλλοίωτο το αρχαιοελληνικό της όνομα, αποτελέστηκε από την ένωση της αρχαίας Οίας, της Μεγάλης Λέπτιδος και της Σαμπράτας. Χίλια χιλιόμετρα ανατολικότερα, στην άλλη άκρη του κόλπου της Μεγάλης Σύρτωσης, βρισκόταν η Πεντάπολις, που αποτελέστηκε από την ένωση πέντε ελληνικών πόλεων, της Κυρήνης, της Βάρκης, της Τεύχειρας, των Εσπεριδών και της Απολλωνίας, του επινείου της Κυρήνης. Στις Εσπερίδες (ή Ευεσπερίδες) ήταν ονομαστί στην αρχαιότητα οι εύφοροι κήποι της, που βρίσκονταν στον πυθμένα μεγάλων κρατήρων. Με αυτούς τους κήπους, που υπάρχουν και σήμερα, σχετίζεται ο μύθος του Ηρακλή και των χρυσών μήλων των Εσπεριδών. Η πόλη Εσπερίδες, στους ελληνιστικούς χρόνους, βρέθηκε υπό την εξουσία των Πτολεμαίων και μετονομάστηκε τότε σε Βερνίκη, προς τιμή της Βερνίκης, συζύγου του Πτολεμαίου του Γ' του Ευεργέτη. Στη θέση της Βερνίκης βρίσκεται σήμερα η υπερσύγχρονη και ωραιότατη

πόλη Βεγγάζη, που οι Άραβες ονόμαζαν Βερνίκω ως τις αρχές του 20ού αιώνα.

Όλους αυτούς τους τόπους και πολλούς άλλους με μνημεία ρωμαϊκά, βυζαντινά ή αραβικά ήλθαμε να επισκεφθούμε στη Λιβύη, προσκεκλημένοι της χώρας από 10 ευρωπαϊκές χώρες, συγγραφείς, εκδότες περιοδικών και παράγοντες τουρισμού. Την Ελλάδα εκπροσωπούσε ο γράφων. Δεν βρισκονταν μεταξύ μας εκπρόσωποι της Αγγλίας και της Γαλλίας. Ας μην ξεχνούμε ότι από αγγλικά αεροδρόμια ξεκίνησαν τα αμερικανικά αεροπλάνα που βομβάρδισαν τη Λιβύη. Αλλά και στην εξέγερση της Αλγερίας, όταν Αλγερνίοι είχαν καταφύγει στα νότια της Λιβύης, οι Γάλλοι δεν δίστασαν να τους βομβαρδίσουν εκεί. Στη διάρκεια του ταξιδιού, που πραγματικά μας κατέπληξε, μας συνόδευε η τηλεόραση της Λιβύης και γενικά στο ταξίδι μας δόθηκε επισήματα, με παρουσία επισήμων, με οργανώσεις εκδηλώσεων και με προσφορά δώρων από τις τοπικές αρχές. Είναι αδύνατο σε τούτο το κείμενο να περιγραφούν όλα τα σπου-

Μεγάλη Λεπτή, Εσωτερικό της Βασιλικής.

δαϊότατα και πολυάριθμα μνημεία της χώρας ή να εξηγηθεί η πρόοδος που έχει σημειωθεί εκεί, ιδιαίτερα στην κατασκευή σύγχρονου οδικού δικτύου και υπερμοντέρνων κτιρίων, που ωστόσο σέβονται την παράδοση και διατηρούν έτσι κάτι από τον πολιτισμό και την προσωπικότητα της χώρας. (Αυτό ακριβώς που αγνοούμε στην Ελλάδα, όπου κατορθώσαμε και την Αθήνα ακόμη να την μετατρέψουμε στην πιο απρόσωπη πρωτεύουσα όλου του κόσμου – βλέπε π.χ. και τη σύγχρονη διακόσμηση των πλατειών της). Θα περιοριστώ λοιπόν στην σύντομη περιγραφή μιας μόνο από τις ελληνικές πόλεις της Λιβύης, της Κυρήνης, προτιθέμενος να περιγράψω τις λοιπές αρχαιότερες της χώρας σε ειδική έκδοση της σειράς των Οδοιπορικών στη Μ. Ελλάδα, στη Συρία, στο Ιράκ και στην Ιορδανία.

Η Κυρήνη. Πρόκειται για τη σπουδαιότερη ελληνική αποικία της Β. Αφρικής, ιδρύθηκε το 631 π.Χ. από τη Θήρα. Οι Δωριείς αποίκιο εγκαταστάθηκαν πρώτα στη γηνη Πλάτεια και αργότερα

μετοίκησαν στη δασώδη περιοχή της Αζίρεως, σε απόσταση 16 χλμ. από την ακτή και σε ύψος 600 μ. Ο τόπος που αναπτύχθηκε η ελληνική αποικία ήταν ιδανικός. Υπήρχαν άφθονα νερά πηγών, ενώ τα βουνά προς Ν την προφύλασσαν από τους καυτούς ανέμους της ερήμου και η θάλασσα από το Β της έστελνε την αύρα της. Η πόλη ονομάστηκε Κυρήνη ή Κυράνα, από το όνομα της θεσσαλικής νύμφης που απήγαγε ο Απόλλων και τη μετέφερε στην Αφρική επί άρματος συρομένου από κύκνους.

Από την αρχή, όπως μας πληροφορεί ο Ηρόδοτος, οι αποίκιο ανέπτυξαν φιλικές σχέσεις με τους ντόπιους, οι οποίοι τους μιμήθηκαν και στα ήθη και στον τρόπο της ζωής, ακόμη και στην ενδυμασία. Επί 200 χρόνια βασιλεύουν στην Κυρήνη η δυναστεία των Βατιάδων. Δώδεκα βασιλείς βασιλεύσαν εκεί με το όνομα Βάτος ή Αρκεσίλαος. Ο τάφος του Βάτου του Α', που τιμήθηκε και ως ήρωας, υπάρχει ακόμη στο κέντρο της επιβλητικής Αγοράς της Κυρήνης. Γνωστός και ο Αρκεσίλαος ο Γ', που νίκησε σε

αγώνα αρματοδρομίας στους Δελφούς και που τη νίκη του ύμνησε ο Πίνδαρος.

Ολόγυρα στο χώρο της αγοράς υπάρχουν τα επιβλητικά ερείπια των στοών της, βωμοί αφιερωμένοι στους θεούς του Δωδεκαθέου και μνημείο που εικονίζει τριήρη, επί της οποίας, κατά το πρότυπο, περίπου, της Νίκης της Σαμοθράκης, βρίσκεται η αγαλματική. Στο ακρόπρωρό της η τριήρης έχει θαυμάσια διακόσμηση. Το μνημείο ανεγέρθηκε σε ανάμνηση νίκης των Κυρηναίων σε ναυμαχία. Ο διευθυντής αρχαιοτήτων της Κυρηναϊκής Δρ Φαντέλ Μοχάμετ, που μας ξενάγει ο ίδιος (έχει πάρει το διδακτορικό δίπλωμά του από το Παν/μιο Αθηνών και μιλάει καλά τα ελληνικά), μου εξηγεί πως, όταν βρέθηκε το μνημείο, η βάση του διατηρούσε το μπλε χρώμα, που συμβόλιζε τη θάλασσα. Μέσα σε 20 όμως μόλις χρόνια το μπλε χρώμα εξαλείφθηκε.

ΝΑ της Αγοράς υπάρχουν δημόσια κτήρια και επιβλητικές οικίες με μεγάλες περιστύλες αulές, των οποίων σώζονται θαυμάσια ψηφιδωτά αλλά και μαρμαροθε-

τήματα. Για δύο τουλάχιστον από τις επιβλητικότερες κατοικίες γνωρίζουμε και τα ονόματα των ιδιοκτητών τους: Κτηρίβιος και Ιάσων.

ΒΔ της Αγοράς βρίσκεται η Ιερά οδός. Την ακολουθούμε, για να δούμε την Ιερή Πηγή και το Τέμενος του θεού Απόλλωνα. Δεξιά μας το αρχαίο τείχος, που σώζεται σε καλή κατάσταση. Αριστερά μας εντυπωσιακές θέρμες (λουτρά) γυναικών. Φτάνουμε στο Νυμφαίο, όπου τρέχει ακόμη άφθονο το νερό από την πηγή του Απόλλωνα. Πρόκειται για ισχυρό υπόγειο ρεύμα, που βγαίνει σε σπηλαιώδες άνοιγμα, στην πρόσφιη κάθεται ψηλό βρόδυ. Το νερό φτάνει στο άνοιγμα από υπόγεια σήραγγα 350 μέτρων μέτρων, μερικούς φυσική, μερικούς λαξευτή. Στα τοιχώματα της σήραγγας υπάρχουν επιγραφές, που αποδεικνύουν πως ο χώρος ήταν αφιερωμένος στις Νύμφες και ιερός. Δυστυχώς ο χώρος σήμερα δεν είναι επισκέψιμος. Το στόμιο της σπηλιάς έχει κλειστεί και η αρχαία σήραγγα αποτελεί μέρος του υδραγωγείου του σημερινού χωριού. Οι νύμφες δεν μπορούν πια να βγουν από τη σφραγισμένη είσοδο της σπηλιάς. Αλλά είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι έχουν μπει στην τοπική αραβική παράδοση ως «τζιν» (πνεύματα ή στοιχειά).

Κοντά στην πηγή βρίσκονται κλίβανοι των χριστιανικών χρόνων. Πολλά αγάλματα της Κυρήνης μετατράπηκαν εκεί σε ασβέστη. Οπιστόσο βρέθηκαν πολλά άλλα αγάλματα εξαιρετης τέχνης στην ελληνική αποικία. Μεταξύ αυτών και κολλοσσίο αγάλμα του Δία. Τα περισσότερα όμως βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο. Μεταξύ των αγαλμάτων που βρέθηκαν στην Κυρήνη, αλλά μεταφέρθηκαν κλεμμένα στο εξωτερικό, είναι και το περίφημο και γνωστότατο αγάλμα της αναδυόμενης Αφροδίτης, που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο των Θερμών στη Ρώμη.

Κοντά στο Νυμφαίο βρίσκεται το «Στρατηγείον», ναόσχημο μέγα μνημείο που ανεγέρθηκε προς τιμή τριών Ελλήνων στρατηγών, νικητών σε κάποια εκστρατεία. Περινομή τώρα τα επιθλητικά δωρικά Προπύλαια και μπαίνουμε στο Ιερό Τέμενος, όπου βρίσκονται πολλοί ναοί και βωμοί

με επίκεντρο το ναό του Απόλλωνα. Κτίστηκε τον ΣΤ' αιώνα π.Χ. και μετασκευάστηκε τον Δ' αι. π.Χ και τον Β' αι. μ.Χ. Αλλά και στις δύο μετασκευές σεβάστηκε η μορφή του αρχικού ναού. Έφτιαξαν μάλιστα και σκάλα καθόδου σε χώρο όπου είναι ορατή η παλαιότερη θεμελίωση του αρχικού ναού, γεγονός που φανερώνει πόσο σεβόνταν οι Κυρηναίοι το αρχικό κτίσμα.

Αρχαία κρήνη, μπροστά στο ναό, εικονίζει τη νύμφη Κυρήνη, που πνίγει με τα χέρια της λεοντάρι, ενώ τη στεφανώνει η Αφρική. Από το ανοιχτό στόμα του λεονταριού έτρεχε το νερό. Το πρωτότυπο μνημείο βρίσκεται κι αυτό στο Βρετανικό Μουσείο, ενώ στη θέση του υπάρχει αντίγραφο. Το λεοντάρι συμβολίζει την άγρια Αφρική, η νύμφη Κυρήνη τον ελληνικό πολιτισμό και το νερό που βγαίνει από το στόμα του θηρίου υποδηλώνει τον εκπαιτισμό της Αφρικής από τους Έλληνες. Αυτή τουλάχιστον την εξήγηση δίνουν οι Λίβυοι αρχαιολόγοι.

Κοντά στο ναό του Απόλλωνα βρίσκονται και άλλοι ναοί. Της Αρτέμιδος, της Εκάτης, της Αφροδίτης, των Διοσκουρών, της Ίσιδος και του Άδη. Περί τα 200 μ. ανατολικότερα του ιερού χώρου των ναών βρίσκεται ένα από τα 4 θέατρα (!) της αρχαίας Κυρήνης. Είχε χωρητικότητα 6.000 θεατών. Η θέα από τις κερκίδες του προς τη θάλασσα, που φαίνεται μακριά στον ορίζοντα, είναι μοναδική. Οι Ρωμαίοι αργότερα το μετέτρεψαν σε αρένα μονομαχιών! Ο αριθμός των 4 θεατρών στην Κυρήνη, εξαιρετικά ασυνήθιστος – μοναδικός μάλλον – για αρχαία πόλη, φανερώνει και το υψηλό επίπεδο του πολιτισμού της κατά τους ελληνικούς χρόνους.

Στο Μουσείο της Κυρήνης βρίσκονται θαυμάσια αγάλματα των κλασικών, των ελληνιστικών, των ρωμαϊκών αλλά και των αρχαϊκών ακόμη χρόνων, δηλαδή της εποχής της ίδρυσης της αποικίας. Ξεχωρίζουν τα αγάλματα κούρου και κόρης αρχαϊκής. Επίσης αγάλμα των ελληνιστικών χρόνων ασυνήθιστο, αφού εικονίζει τον Μέγα Αλέξανδρο γυμνό. Δυστυχώς όλων των αγαλμάτων του Μουσείου λείπουν τα κεφάλια. Παρά την ύπαρξη ενός φύ-

λακα, μια νύχτα με καταιγίδα μπηγαν αρχαιοκάπηλοι στο Μουσείο και απέκοψαν τα κεφάλια των καλύτερων αγαλμάτων. Η αρχαιολογική υπηρεσία απέκοψε έπειτα τις κεφαλές των αγαλμάτων που είχαν απομείνει ακέραια και τις μετέφερε σε ασφαλέστερο χώρο, για να μην έχουν παρόμοια τύχη!

Εκπληκτικό είναι το νεκροταφείο της αρχαίας Κυρήνης, μήκους 5 χλμ., το μεγαλύτερο του αρχαίου κόσμου, μας εξηγεί ο διευθυντής αρχαιοτήτων Κυρηναϊκής, Δρ. Φαντέλ. Οι τάφοι του, λαξευτοί οι περισσότεροι αλλά και αρκετοί κτιστοί, είναι πανέμορφοι.

Παρά το γεγονός ότι μέρος μόνο της Κυρήνης έχει ανασκαφεί, ο αρχαιολογικός της απλάνωνται σε τεράστια έκταση.

Κοντά στην Κυρήνη βρίσκονται άλλες δύο ελληνικές πόλεις, που δεν έχουν ανασκαφεί. Είναι η Διονυσία και η Λουμιάδα – σήμερα Λαμιούνα. Οι αρχαίες πηγές δεν αναφέρουν γι αυτές τίποτε. Μόνο οι ανασκαφές του μέλλοντος θα ρίξουν φως στο παρελθόν των δύο εντελώς αγνώστων αυτών ελληνικών πόλεων. Στο ενδιαφέρον, τέλος, που παρουσιάζει η Λίβυη για τον Έλληνα επισκέπτη ας προστεθεί και το χωριό Μάρσα Σούσα, όπου υπάρχουν ελληνόφωνοι. Η Μάρσα Σούσα βρίσκεται τη θέση της αρχαίας ελληνικής αποικίας Απολλωνίας.

Επ. Βρανόπουλος

Δρ. Ιστορίας-Αρχαιολογίας

Cyrene. The Greek Colony in Libya

E. Vranopoulos

Many colonies had been founded in Libya by the ancient Greeks. Even the present capital of that country, Tripolis, still maintains its ancient Greek name. One thousand kilometers to the East, Pentapolis was located. As its name indicates, it was created by the union of five Greek poles. However, the most important Greek colony in North Africa was Cyrene which had been founded in 631 BC by settlers from the island of Thera. Many Greek architectural monuments have survived and in the Museum of the capital a number of beautiful works of Greek art are exhibited. It is also worth mentioning that in the present village Marsa Soussi – that lies on the location of the ancient city Apollonia – still exist today Greek speaking inhabitants.